

Naujos žinios apie kunigaikštį Vaidotą Kęstutaitį 1363 metais

VYTAS JANKAUSKAS

Vytauto Didžiojo universitetas, K. Donelaičio g. 58, 44248 Kaunas

VšĮ „LDK tyrimų centras“, Laurų g. 2b, 53275 Seniava, Kauno r.

El. paštas vytas.jankauskas@gmail.com

Straipsnyje (1) pristatomas iki šiol į Lietuvos istoriografiją neįtrauktas šaltinis „*Eulogium historiarum sive temporis*“, kuriame yra lituanistinės medžiagos – minimas belaisvis karalius iš Lietuvos. Vienintelis Gediminaitis, kovų metu patekęs į Vokiečių ordino nelaisvę, buvo Kęstučio sūnus Vaidotas. Tai, jog jis atsidūrė Kipro karaliaus Petro I Luzinjano palydoje organizuojant naują kryžiaus žygį, 1365 m. nukreiptą į Aleksandriją, rodo pasiruošimo tokiems procesams svarbą Vakarų Europoje. Daroma prielaida, kad Vaidotas Kęstutaitis galėjo atsidurti Kipro karaliaus aplinkoje iškart po sumanymo paskelbti kryžiaus žygį, kuris buvo realizuotas popiežiaus kurijoje. Tokiu būdu popiežius galėjo pademonstruoti savo prielankumą kryžiaus žygio idėjai. Antrasis klausimas, susijęs su Vaidotu Kęstutaičiu, ar jis grįžo į Lietuvą? Nors tiesiogiai nepasakoma apie Vaidoto Kęstutaičio likimą, tačiau tokia galimybė nėra didelė. Čia lemiamą reikšmę turi Naugarduko klausimas. Jeigu Karijotas mirė anksčiau negu 1362 m. (jo mirtis datuotina tarp 1358 ir 1366 metų), tuomet Vaidotas Kęstutaitis galėjo gauti valdas Naugarduke dar iki patenkant į nelaisvę. Bet koks Vaidoto veikimas grįžus iš nelaisvės yra hipotetinis, tad didesnė tikimybė, kad jis galėjo ir negrįžti.

Raktažodžiai: Vaidotas Kęstutaitis, Petras I Luzinjanas, Kaunas, Naugardukas, Karijotas, „*Eulogium historiarum sive temporis*“

Žinios apie Kauną 1361 m. iš Vokiečių ordino žvalgų (statoma pilis) ir 1362 m. vykęs Kauno puolimas istoriografijoje yra gerai žinomi ir plačiai aprašyti faktai. Vienas svarbiausių šių įvykių aprašymo šaltinių yra Vygando Marburgiečio „Naujoji Prūsijos žemės kronika“ [15, 537], nors negalima atmesti ir kitų šaltinių svarbos, kurių informacija leidžia patvirtinti ir praplėsti Vygando žinias. Šios žinios labai svarbios kalbant apie Kauno kaip centro ištakas. Galima įvairiai vertinti tuometinę Kauno svarbą Lietuvos socialinėse, politinėse ir militarinėse struktūrose, tačiau tai, jog čia statoma viena pirmųjų mūrinių pilių Lietuvoje, yra puikus šio centro svarbos indikatorius.

(1) Šis straipsnis buvo parengtas Romoje, kurią aplankyti tapo įmanoma tik dėl Sauliaus Karoso labdaros ir paramos fondo suteiktos paramos. Už tai reiškiau kuo nuoširdžiausią padėką.

Tam tikri Kauno kaip centro tyrimai įstrigo šaltinių reinterpretacijose: buvo kalbama apie tuos pačius šaltinius, jie iš naujo analizuojami, bet nepapildomi naujais duomenimis. Tai liečia ne tik patį Kauną kaip centrą, tačiau ir „pirmąjį kaunietį“ kunigaikštį Vaidotą Kęstutaitį: mes nežinome, kaip susiklostė jo likimas patekus į Vokiečių ordino nelaisvę, todėl buvo tik spėjama – grįžo jis į Lietuvą [27, 200–201] ar ne [11]. Turimų šaltinių nepakanka situacijai apibrėžti, o dinastijos tyrimai taip pat nėra pakankamai išplėtoti, kad būtų galima daryti labai aiškias analogijas apie kunigaikštį Vaidotą Kęstutaitį. Turimomis žiniomis, Vaidotas tikrai veikė Kaune ir turėjo valdas Naugarduke (apie valdų Naugarduke suteikimo chronologiją nieko negalime pasakyti, išskyrus faktą, kad po Vaidoto tos valdos buvo perduotos kitam Vytauto broliui Tautvilui) [1, 35]. Pagrindinis klausimas – ar jis grįžo į Lietuvą po nelaisvės periodo? Mes negalime jį atsakyti, nors J. Tęgowski ir bandė tai padaryti. Vaidoto Kęstutaičio krikšto klausimas neparemtas šaltiniais, tėra įdomus spėjimas, kad Vaidotas tapo Ivanu. Tas pats pasakytina ir apie Vaidoto sūnus, kurie nė viename šaltinyje nebuvo įvardyti kaip Vaidoto sūnūs, todėl šie teiginiai taip pat išlieka hipotezių lygmenyje [27, 200–201]. Mes net nežinome, ar Vaidotas buvo vedęs, kadangi šaltinių duomenys apie jį yra pernelyg fragmentiški.

Susidariusią situaciją galime kiek pakeisti, bandydami integruoti naujus šaltinius. Riterio ir kryžininko iš Anglijos Anthony'io de Lucy biografijos tyrimai atvedė tyrėjus iki Kauno [8]. S. C. Rowello tyrimas apie Vilniaus puolimą taip pat leidžia kalbėti, kad Anglijos istorijoje galima rasti lituanistinių žinių [23]. Nors XIV a. anglų kronika ir jos lituanistinė medžiaga galėtų būti atskiro tyrimo objektu, galime atkreipti dėmesį į kai kuriuos dėsningus jos požymius. Nuo XIV a. 7-ojo dešimtmečio lituanistiniai epizodai vis dažniau patenka į šios šalies kronikas. Jie pakankamai įvairūs, dažniausiai tai yra karinių susidūrimų aprašymai, tačiau egzistuoja ir kitokia medžiaga, kurią galėtume pavadinti lietuvių stereotipų plėtote. Šios medžiagos pirminė analizė rodo, kad Lietuva užima vis svarbesnę vietą Anglijos pasaulėvaizdyje. Iš dalies tai galima paaiškinti kryžininkų iš Anglijos susidomėjimu Prūsijoje veikiančiu Vokiečių ordinu: nuo XIV a. 5-ojo dešimtmečio anglai vis intensyviau dalyvauja Vokiečių ordino organizuojamuose žygiuose [18, 115–135]. Tačiau tuo galima paaiškinti tik pavienes žinias. Apie susidomėjimą Lietuva ir jos figūravimą XIV a. anglų kronikoje būtina pateikti kai kurias išvalgas.

Dėmesį patraukė XIV a. vidurio Anglijos kronika *„Eulogium historiarum sive temporis: Chronicon ab orbe condito usque ad Annum Domini M.CCC.LXVI“*, parašyta apie 1365–1366 m., jos autoriumi laikomas Malmusberio vienuolis Tomas. Šis vienuolynas per abatą turėjo glaudžius santykius su karaliaus dvaru, todėl jo paskutinių metų užrašai apie karaliaus Edvardo III dvaro gyvenimą laikomi patikimais [16]. Minėtoje kronikoje yra dvi lituanistinės žinios. Viena iš jų, datuota 1363 m., gali būti apie kunigaikštį Vaidotą Kęstutaitį:

Eodem anno [1363], 6 die Nov. venit rex Ciprie Londoniis, conducens secum unum regem paganism De Lecto dictum, prisonarium, et unum alium magnatem non prisonarium, sed magnatem paganism, vocatum „Dominus de Jerusalem“; qui conversus est ad fidem Christianam; quem rex Anglie de sacro fonte levavit, et ipsum Edwardum nominavit.

(„Tų metų [1363] lapkričio 6 dieną į Londoną atvyko Kipro karalius, atsivesdamas su savimi belaisvį pagonį, vadinamą „karaliumi iš Lietuvos“, ir kitą didžiūną, ne belaisvį, bet didžiūną pagonį, vadintą „ponu iš Jeruzalės“, kuris buvo atverstas į krikščionių tikėjimą, jį Anglijos karalius palaistė švento šaltinio vandeniu ir pavadino Edvardu.“) [22, 233].

Žinant vienuolyno ir karaliaus dvaro ryšį, šios žinios turėtų būti patikimos. Jos taip pat logiškai paaiškinamos, kadangi vienuoliams galėjo būti svarbus santykis tarp pagonių ir krikščionių. Turint omenyje, kad vienas iš atvestų pagonių Jeruzalės ponu vadinamas didžiūnas buvo pakrikštytas ir jam buvo suteiktas Anglijos karaliaus vardas, tokios žinios galėjo sukelti susidomėjimą. Ne mažiau svarbu pabrėžti ir kitą kronikininkui įdomų aspektą. Tuo metu į Anglijos sostinę susirinko daugiau karalių: atvyko Škotijos karalius Dovydas II Briusas, kurio priklausomybė nuo Anglijos dvaro buvo didžiulė, kaip belaisvis Londone buvo ir Prancūzijos karalius Jonas II Gerasis. Karalių susirinkimą Londone kronikininkas vertino kaip svarbų įvykį, teigdamas, jog nuo karaliaus Artūro laikų penki karaliai nebuvo susirinkę Anglijoje. Akivaizdu, kad skaičiuodamas karalius jis priskaičiavo ir karalių iš Lietuvos, ir tai rodo, jog šiam įvykiui teikiama didelė svarba.

Šis pacituotas epizodas istoriografijoje yra žinomas, bet nesulaukė mūsų regiono istorikų dėmesio. Rumunų istorikas Nicolas Jorga, analizavęs Philippe'o de Mezieres veikalą, į šį epizodą atkreipė dėmesį ir, remdamasis Vygando Marburgiečio kronikos žiniomis, identifikavo lietuvių karalių pagonį kaip Vaidotą Kęstutaitį, patekusį į nelaisvę per Kauno pilies šturmą [12, 178]. Svarstydami alternatyvas, kas galėjo būti šis kunigaikštis, be Vaidoto, jokių kitų variantų negalime pasiūlyti. Žinoma, šaltiniuose galėjo būti neužfiksuotas epizodas, kad kažkoks Gedimino giminaitis pateko į nelaisvę ir buvo išsiųstas toliau į Europą, tačiau tai būtų tik spėjimas, kadangi tokios informacijos neturime. Vaidoto atveju turime neabejotinas žinias apie jo patekimą į nelaisvę 1362 metais. Tai leidžia teigti, jog didžiausia tikimybė, kad Anglijos karaliaus dvare minimas Lietuvos kunigaikštis buvo Vaidotas.

Šiame epizode stebina ne tik žinios apie lietuvių kunigaikštį, tačiau ir ne visai tipinė Lietuvos vardo forma „*Lecto*“. Kad tai nėra atsitiktinumas ar klaida, patvirtina kitas lituanistinis epizodas šioje kronikoje – aprašant pasaulį, buvo pateiktas ir Lietuvos aprašymas (šalia Livonijos aprašymo). Šios autentiškos žinios ir jų perteikimo forma atitinka tradiciją Anglijoje. Čia Lietuvos aprašymas ne tik atitinka vietą pasaulyje, bet perteiktos jos realijos turi ryšį su to meto žiniomis apie Lietuvą.

De Lectonia

Scythiae est provincia, cujus populi robusti, feroces, et bellicosi. Est enim terra in quibusdam locis frugifera, palustrosa, nemorosa, fontibus et aquis irrigua, multis paludibus munita, paucas habens alias munitiones prsaeter flumina et paludes; et ideo in restate vix potest ilia regio impugnari, sed solum in hyeme quando flumina congelantur. („Apie Lietuvą“)

Lietuva yra provincija Skitijoje, jos žmonės yra tvirti, žiaurūs ir karingi. Vietomis ši žemė derlinga, pelkėta ir miškinga, šaltiniais ir vandenimis išraižyta, daugybės pelkių apsaugota, turinti nedaug kitų įtvirtinimų, kartais ginama upių ir pelkių; ir todėl tos šalies ramiai pulti negalima, vien tik žiemą, kada upės užšąla.“) [21, 102].

Šis aprašymas labai panašus į kitus Lietuvos aprašymus, ypač apibūdinant klimatinės sąlygas, todėl galime neabejoti, jog šalis „*Lecto*“ yra Lietuva. Jis nėra originalus ir yra labai panašus į Baltramiejaus Anglo Lietuvos aprašymą [2, 232–233], kuriame Lietuva apibūdinta kaip miškų ir pelkių kraštas [9, 94–97]. Baltramiejaus Anglo vartota „*Lectonia*“ Lietuvos pavadinimo forma visiškai sutampa su šioje kronikoje vartota Lietuvos vardo lotynizuota forma.

Pažymėtina, kad dažniausia Lietuvos vardo forma Anglijos kronikose buvo „*Letto*“, „*Lettow*“ ar „*Lettowe*“ [19, 198; ir kt.], tačiau skirtumas nėra didelis. Tuo metu Angliją pasiekė kažkokios žinios apie Lietuvą, nes jos įvaizdis vis labiau integruojamas į Anglijos kronikas. Pavyzdžiui, tarp 1364 m. nugalėtų pagonių tautų kartu su totoriais, turkais ir t. t. minimas ir Lietuvos karalius („*rex de Lettowe*“) [20, 301]. Taigi žinios apie belaisvį kunigaikštį iš Lietuvos yra patikimos bent keliais aspektais: pirmiausia kronikos parašymo laikas, tiksli data, taip pat kronikos autoriaus ryšys su karaliaus dvaru (per vienuolino abatą), vienuolius dominančios žinios apie pagonis ir vieno iš jų krikštą, šalia atsiradęs įrašas apie Lietuvą, atitinkantis klimatinės ir geografinės Lietuvos realijas (nors nėra originalus, tačiau jis taip pat rodo didėjančią susidomėjimą Lietuva), galiausiai į Anglijos kronikos tekstus integruojamas Lietuvos (kaip vieno iš pagoniško krašto) vaizdinys.

Lieka neatsakytas klausimas – kaip kunigaikštis Vaidotas Kęstutaitis pateko į Kipro karaliaus aplinką ir tapo jo palydovu, nors ir laikomas nelaisvėje? Čia reikia atsigręžti į Kipro karaliaus figūrą.

Petras I Luzinjanas (Pierre I de Lusignan, 1328–1369) buvo Kipro ir titulinis Jeruzalės karaliumi, paveldėjęs valdžią iš savo tėvo Hugo IV 1358 metais. Kipras, kaip viena iš kryžiuočių valstybių, buvo krikščioniškosios civilizacijos priešakyje kovojant prieš musulmonus, todėl Kipro karaliai buvo nuolatinė kovų organizatoriai [7]. Petras I nebuvo šiuo požiūriu išimtis: tapęs karaliumi jis turėjo kovoti su turkais [30, 180], o nuo 1362 m. pradėjo organizuoti kryžiaus žygį, kurio taikiniu tapo ir 1365 m. buvo sėkmingai užimta Aleksandrija Egipte [14, 21–38]. Būtent organizuodamas kryžiaus žygį į Aleksandriją, Petras I 1363–1365 m. keliavo per Europos valdovų dvarus ir kvietė juos prisijungti prie žygio [6, 93]. Šios kelionės kulminacija buvo Krokuvoje 1364 m. rudenį surengtas Vidurio Europos valdovų suvažiavimas, kuriame dalyvavo imperatorius Karolis IV, karaliai ir kunigaikščiai [26]. Mus dominančio klausimo, kaip lietuvių kunigaikštis galėjo atsidurti Petro I aplinkoje, atsakymas veikiausiai slypi pačios kelionės per Europą pradžioje.

Jį geriausiai gali padiktuoti Petro I Luzinjano kelionės maršrutas. 1362 m. rudenį atvykęs į popiežiaus kuriją jis paskelbia, kad organizuoja kryžiaus žygį prieš musulmonus. Gavęs popiežiaus Urbono V pritarimą ir palaiminimą, 1363 m. po Šv. Velykų jis leidžiasi į tolimesnę kelionę ir aplanko visus svarbiausius Europos dvarus [4, 303–304]. Taigi Anglijos karaliaus Edvardo III dvare Kipro karalius Petras I atsiduria iškart palikęs kuriją, čia jis ir buvo užfiksuotas kartu su lietuvių kunigaikščiu. Žinoma, galimi įvairūs svarstymai, kaip Vaidotas galėjo patekti į Kipro karaliaus aplinką. Tačiau tai turėjo nutikti tarp idėjos apie kryžiaus žygį paskelbimo popiežiaus kurijoje ir apsilankymo Londone.

Galimi patys įvairiausi variantai. 1362 metų šturmas vyko kartu su Anglijos, Vokietijos ir Italijos kryžininkais [15, 537], tačiau vargu ar kurie nors iš jų galėjo pretenduoti į tokio aukšto statuso belaisvį kaip Vaidotas Kęstutaitis. Vokiečių ordinas buvo po visą Europą išsišakojusi struktūra, todėl toks vertingas belaisvis galėjo būti išsiųstas kur nors giliau į Europą ir kuo toliau nuo Prūsijos (Kęstučio pabėgimas pademonstravo, kad Marienburgo sienos ne visada gali sulaukyti belaisvius). Ar Vaidotas Kęstutaitis kaip karo trofėjus galėjo būti išsiųstas į Avinjoną? Toks svarstymas neatmestinas. Popiežius galėjo tarpininkauti, kad kviečiant į kryžiaus žygį Kipro karaliaus aplinkoje atsidurtų Vokiečių ordino belaisvis. Jis galėjo būti perduotas ir popiežiui. Bet koku atveju Avinjonas veikiausiai ir buvo ta vieta, kur Petras I į savo palydą įtraukė karalių iš Lietuvos.

Neturėdami tiesioginių duomenų apie Vaidoto Kęstutaičio likimą po Kauno pilies šturmo galime pabandyti rekonstruoti vienintelę popiežiaus kurijos jungtį. Petras I čia pradėjo

kelionę po Europą, paskelbęs, kad ruošiasi į kryžiaus žygį, ir tam sulaukė popiežiaus pritarimo. Toliau jis patraukė į Londoną. Tik popiežiaus kurijoje jis galėjo sutikti lietuvių pagonių kunigaikštį. Kitas pagonis, veikiausiai turkas, galėjo būti atsivežtas iš paties Kipro, kur ne tik buvo įtemptai kariaujama su musulmonais, bet palaikomi ir kitokio pobūdžio santykiai. Net ir jo titulas „Jeruzalės ponas“ yra visiškai suprantamas, kadangi Petras I, kaip titulinis Jeruzalės karalius, savo aplinkoje Kipre turėjo visą simbolinį Jeruzalės dvarą (jis buvo suformuotas po karūnacijos Jeruzalės karaliumi Tamagustoje, rytiniame Kipre) [10, 308–309]. Todėl popiežius Urbonas V, laimindamas kryžiaus žygio idėją, su Petru I galėjo išsiųsti ir belaisvį lietuvių kunigaikštį. Šis belaisvis galėjo būti išsiųstas į kuriją siekiant parodyti pergalės svarbą šturmuojant Kauną.

Deja, tikrinant Petro I Luzinjano veiklą, nepavyko surasti daugiau informacijos apie lietuvių kunigaikštį jo aplinkoje. Tai gali būti paaiškinama ir tuo, kad šio kunigaikščio statusas buvo belaisvis, todėl jis, kaip dokumentų liudytojas, negalėjo dalyvauti, nes tam reikalinga laisvos valios raiška.

Lieka vienintelis klausimas: ar Vaidotas Kęstutaitis vėliau galėjo grįžti į Lietuvą? Turimi šaltinių duomenys to nepatvirtina. Žinoma, Petro I kelionės į Vidurio ir Rytų Europą metu jis galėjo būti paleistas į laisvę ar gražintas Vokiečių ordinui, o vėliau iškeistas ar išpirktas, tačiau tokių duomenų nėra. Šiuo atveju belieka spėlioti, tačiau tikimybė, kad Vaidotas Kęstutaitis grįžo į Lietuvą, yra labai nedidelė.

Tuomet kyla klausimas dėl Vaidoto Kęstutaičio ryšių su Naugarduku. Žinoma, kad Naugarduke jis turėjo valdas [1, 34–36]. Ar galima daryti prielaidą, kad jis grįžo į Lietuvą tam, jog valdytų Naugarduko žemės teritorijas? Šis klausimas yra tiesiogiai susijęs su Karijotu ir Karijotaičiais. Karijoto mirtis datuojama prieš 1366 m., kada jis nebeminimas sutartyje su Lenkijos karaliumi Kazimieru III [28, 513–514]. Gerokai sudėtingesnė situacija yra susijusi su paskutiniu Karijoto paminėjimu. 1358 m. sudarytoje sutartyje Karijotas minimas tarp kitų Gediminaičių, tačiau paskutiniai Mazovijos kodekso leidėjai šį dokumentą siūlo laikyti falsifikatu [17, 30–32]. Viena vertus, istoriografijoje teigiama, kad šiame dokumente pateikiami duomenys atspindėjo realijas [5, 277–278; 3, 218], kita vertus, dokumentas įvardijamas kaip akivaizdus falsifikatas [25].

Pats dokumentas taip pat yra sulaukęs atskiro tyrimo, jo paleografija buvo pripažinta kaip autentiška ir atitinkanti XIV a. realijas [29]. Tačiau yra tam laikotarpiui nebūdingų požymių: dokumente minimi vyresnieji kunigaikščiai, Kęstučio didysis antspaudas ir t. t. Kaip vertinti šiuos aspektus? Jeigu tai laikytume Lietuvos besiformuojančios raštinės tradicija, susidurtume su klausimais, į kuriuos neturime atsakymų, tačiau jeigu darome prielaidą, kad dokumentas galėjo būti surašytas iš Mazovijos atvykusio raštininko, tuomet daugelis klausimų atkrenta. Vyresnieji kunigaikščiai atitinka Lenkijos vidaus realijas po Boleslovo III Kreivaburnio mirties [13, 172], o didysis antspaudas buvo naudojamas Mazovijos kunigaikščių dvare. Kiti požymiai taip pat atitinka XIV a. vidurio Mazovijos kanceliarijos bruožus. Todėl turime grįžti prie tradicinio Karijoto mirties datavimo tarp 1358 ir 1366 metų.

Ką duoda patikslinta Karijoto mirties data? Mes turime chronologines Vaidoto Kęstutaičio gyvenimo gaires. Iki šiol kaip aktyvus kunigaikštis jis buvo žinomas tik iš Kauno pilies šturmo aprašymo. Valdų suteikimą Naugarduke galime datuoti po Karijoto mirties. Taigi gana didelė tikimybė, kad tarp 1358 ir 1362 metų Vaidotas ten galėjo gauti kažkokią nedidelę teritoriją. Turint omenyje, kad dalis Karijotaičių jau buvo išsiųsti ir minimi kaip veikiantys nuo 1352 m. Voluinėje [32, 4–7], galime daryti prielaidą, kad po Karijoto

mirties Naugarduko apylinkių teritorijos buvo dalijamos kitiems dinastijos nariams, taip pat Kęstučio palikuonims.

Būtina atkreipti dėmesį į dar vieną dinastijos vidinės kultūros bruožą. Gedimino testamente minima, kad Manvydas gavo Kernavę ir Slanimą, o Algirdas – Krėvą ir Vitebską [31, 61, 85, etc.]. Jeigu Algirdo valdos dar sudaro kažkokį vientisą kompleksą, tai Manvydo valdos Lietuvoje ir Rusioje į bendrą kompleksą nesusijungia. Į tai, kad Gediminas davė valdas Manvydui ir Algirdui Lietuvoje ir Rusioje, atkreipė dėmesį S. C. Rowellas [24, 280–281], tačiau jis šio fenomeno plačiau nepaaiškino. Žvelgdami kitų duomenų kontekste galime pasakyti, jog nebereikia žiūrėti į Gediminaičių dinastijos valdas XIV a. kaip į vientisus kompleksus: jie galėjo būti padalyti / išskirstyti ir nebūtinai vienas kunigaikštis valdė vienoje vietoje buvusį valdų konglomeratą. Tokie politinės kultūros elementai leidžia laisviau traktuoti Gediminaičių valdų struktūrą, todėl Vaidoto Kęstutaičio atveju mes negalime jo valdytų teritorijų pagal laiką įterpti į chronologinius rėmus. Vienintelis chronologinis orientyras šiuo atveju yra Karijoto mirtis, kurios datavimo diapazonas yra didelis (beveik dešimtmetis tarp 1358 ir 1366 metų), todėl galime teigti, kad Vaidotas valdas Naugarduke galėjo gauti dar prieš patekdamas į Vokiečių ordino nelaisvę, o prielaida, kad jos buvo suteiktos jam grįžus iš nelaisvės, nėra būtina.

APIBENDRINIMAS

Apibendrinant išsakytus teiginius galima pažymėti, kad, į Lietuvos istoriografiją įtraukus naujus nežinomus šaltinius, galima praplėsti pažinimo lauką. Matome, kad Petruui I Luzinjanui organizuojant kryžiaus žygį į Aleksandriją 1363–1364 m., jo aplinkoje atsidūrė į nelaisvę paimtas pagonis lietuvių kunigaikštis (veikiausiai Vaidotas Kęstutaitis), kuris buvo vežamas ir demonstruojamas kovos prieš netikėlius tikslui. Šis kunigaikštis Petro I aplinkoje galėjo atsidurti popiežiaus kurijoje. Yra labai nedidelė tikimybė, kad vėliau jis grįžo į Lietuvą. Tam, jog Vaidotas Kęstutaitis valdytų Naugarduką, ši prielaida nėra būtina – valdų kompleksą Naugarduko apylinkėse jis galėjo turėti dar prieš patekdamas į Vokiečių ordino nelaisvę, nes paskutinis Karijoto paminėjimas yra susijęs su 1358 metais.

Gauta 2024 09 28

Priimta 2024 10 28

Šaltiniai ir literatūra

- [1] *Akta unji Polski z Litwq 1385–1791*. Wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. Kraków, 1932.
- [2] *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. 1: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*. Sudarė N. Vėlius. Vilnius, 1996.
- [3] BUCEVIČIŪTĖ, Laima. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XV–XVI a. Valstybės erdvės ir jos sienų samprata*. Vilnius, 2015.
- [4] *Chronicles of England, France, Spain, and the adjoining countries: from the latter part of the reign of Edward II to the coronation of Henri IV, by Sir John Froissart*. Tr. from the French, with variations and additions, from many celebrated mss. by Th. Johnes, Esq. vol. 1. New-York, 1857.
- [5] ČELKIS, Tomas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija: sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIV–XVI amžiuje*. Vilnius, 2014.
- [6] EDBURY, Peter W. The Crusading Policy of King Peter I of Cyprus. *The Eastern Mediterranean Lands in the Period of the Crusades*. Ed. P. M. Holt. Warminster, 1977, p. 90–105.
- [7] EDBURY, Peter W. *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191–1374*. Cambridge, 1991.

- [8] GRANT, Alexander. *The St Bees Lord and Lady, and their Lineage. North-West England from the Romans to the Tudors: essays in memory of John Macnair Todd. Extra series no. XLI*. Ed. K. J. Stringer. Carlisle, 2014, p. 171–200.
- [9] GUDMANTAS, Kęstutis. „Miškų ir pelkių kraštas“: keletas pastabų apie Lietuvos įvaizdį XIII–XVII a. raštijoje. *Inter-studia humanitatis*, 2008, Nr. 7, p. 94–113.
- [10] HILL, George. *A History of Cyprus. Vol. 2: The Frankish Period, 1192–1432*. Cambridge, 2010.
- [11] JANKAUSKAS, Vytas. Kunigaikštis Vaidotas Kęstutaitis. *Kauno istorijos metraštis*, 2013, t. 13, p. 7–15.
- [12] JORGA, Nicolae. *Philippe de Mézières, 1327–1405, et la croisade au XIVe siècle*. Paris, 1896.
- [13] LABUDA, Gerard. Testament Bolesława Krzywoustego. *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*. Kom. red. A. Horst etc. Poznań, 1959, s. 171–195.
- [14] MACHAUT, Guillaume de. *The Capture of Alexandria*. Ed. by J. Shirley, P. W. Edbury. New York, 2001.
- [15] MARBURG, Wigand von. Die Chronik Wigands von Marburg, heraus. *Scriptores rerum Prussicarum*. Vol. 2. Ed. Th. Hirsch, M. Töppen, E. Strehle. Leipzig, 1863, s. 429–662.
- [16] MCALEAVY, Tony. Thomas of Bromham and the Eulogium Historiarum. *Malmesbury Abbey 670–1539: Patronage, Scholarship and Scandal*. Ed. T. Mcaleavy. Suffolk, 2023, p. 177–192.
- [17] *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza. Cz. 3: Dokumenty z lat 1356–1381*. Wydali I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś. Warszawa, 2000.
- [18] PARAVICINI, Werner. *Die Preußenreisen des europäischen Adels*. T. 1. Stuttgart, 1989.
- [19] *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores*. Vol. 28 (3): *Johannes de Troklowe et Henrici de Blane forde Chronica et Annales 1259–1296, 1307–1324, 1392–1406*. Ed. by H. T. Riley. London, 1865.
- [20] *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores*. Vol. 28 (1): *Walsingham, Thomas. Historia Anglicana*. Ed. by H. T. Riley. London, 1864.
- [21] *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores*. Vol. 9: *Eulogium (historiarum sive temporis): Chronicon ab orbe condito usque ad annum Domini M.CCC.LXCI, a monacho quodam Malmesburiensi exaratum; accedunt continuationes duæ, quarum una ad annum M.CCCC XIII, altera ad annum M.CCCC.XC. perducta est*, pt. 2. Ed. Frank Scot HAYDON. London, 1860.
- [22] *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores*, vol. 9: *Eulogium (historiarum sive temporis): Chronicon ab orbe condito usque ad annum Domini M.CCC.LXCI, a monacho quodam Malmesburiensi exaratum; accedunt continuationes duæ, quarum una ad annum M.CCCC XIII, altera ad annum M.CCCC.XC. perducta est*, pt. 3. Ed. F. S. Haydon. London, 1863.
- [23] ROWELL, Stephen C. Ką ankstyvieji rašytiniai šaltiniai byloja apie Kreivosios pilies vietą. *Lietuvos pilys*, (2008), 2009, Nr. 4, p. 112–127.
- [24] ROWELL, Stephen C. *Lithuania Ascending. A Pagan Empire within East-Central Europe, 1295–1345*. Cambridge, 1994.
- [25] SIANKO, Przemysław. Wokół dyskusji o dokumencie z 1358 roku. *Studia Geohistorica*, 2021, No. 9, s. 175–179.
- [26] SZCZUR, Stanisław. Krakowski zjazd monarchów z 1364 roku. *Roczniki Historyczne*, 1998, t. 64, s. 35–58.
- [27] TĘGOWSKI, Jan. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*. Poznań–Wrocław, 1999.
- [28] Traktat książąt litewskich z Kazimierzem Wielk. 1366 r. Podał A. Czuczzyński. *Kwartalnik historyczny*, 1890, t. 4, s. 513–515.
- [29] ЛІЦКЕВІЧ, Алєг Уладзіміравіч. Гародня і Гарадзенскі рэгіён у другой палове XIII–XIV ст. назва і межы. *Гарадзенскі палімпсест 2012: Людзі даўняй Гародні XV–XX стст*. Рэд. А. Ф. Смаленчук, Н. У. Сліж. Гродна, 2013, с. 10–59.

- [30] МАХЕРА, Леонтий. Повесть о сладкой земле Кипр. *Крестоносцы позднего средневековья: король Кипра Пьер I Лузиньян. Учебное пособие*. Сост. С. В. Ближнюк. Москва, 1999.
- [31] *Полное собрание русских летописей*. Т. 35: *Летописи белорусско-литовские*. Сост. Н. Н. Улащик. Москва, 1980.
- [32] РОЗОВ, Володимир. *Українські грамоти*. Т. 1: *XIV в. і перша половина XV в.* Київ, 1928.

VYTAS JANKAUSKAS

New Data on Duke Vaidotas Kęstutaitis in 1363

Summary

The paper analyses a problem related to Vaidotas Kęstutaitis (Kęstutid), who was a grandson of the Lithuanian ruler Gediminas. We know only two certain facts about Vaidotas Kęstutaitis: first, in 1362 he led the defence of Kaunas castle and was captured by the Teutonic Knights and, second, he had lands in Novogrudok. All other information about Vaidotas Kęstutaitis is hypothetical: he is not mentioned by name directly, so the question is if he ever returned to Lithuania from the captivity of the Teutonic Knights.

The addition of a source unknown in Lithuanian historiography to the scholarly circulation in Lithuania was very helpful in solving this question. The chronicle *Eulogium historiarum sive temporis* describes the visit of King Peter I of Cyprus (Pierre I de Lusignan) to the court of the King Edward III of England. It also mentions the King of Lithuania, who was in Peter I's entourage. Nicolas Jorga identified this Lithuanian king as Vaidotas Kęstutaitis. After checking the sources, there is no other individual with whom this duke in Peter I's entourage could be identified as no other relative or offspring of Gediminas was captured at the time.

In this context, the unusual Lithuanian form of the name 'Lecto', which recurs in the chronicle, attracted attention, as the chronicle also contains a description of Lithuania using the form 'Lectonia'. Both the description of Lithuania and the form of the Lithuanian name are genetically related to the work of Bartholomaeus Anglicus, who uses the same form of the name of Lithuanian, and the description of Lithuania is almost identical to its description in the mid-thirteenth century.

The question arises as to where Vaidotas Kęstutaitis could have joined the campaign of Peter I of Cyprus for the proclamation of the crusade. The crusade itself was proclaimed at the papal curia in Avignon. There is a very good chance that this was where Vaidotas Kęstutaitis joined Peter I of Cyprus. The Teutonic Order may have sent the prisoner from Prussia further into Europe, and he may have ended up in the papal curia as a war trophy. It was in the Pope's best interest to give the planned crusade the most important status possible, and he could have arranged for Vaidotas Kęstutaitis to find himself in the presence of the king of Cyprus. Unfortunately, no further information about Vaidotas Kęstutaitis has been found so far.

Related to this question is another question: did Vaidotas Kęstutaitis return to Lithuania? This question is complicated because we have a problem with the dating of the death of Gediminas's son Karijotas and the division of his inheritance. After Gediminas's death, Karijotas received the principality of Novogrudok, which he ruled himself, and later also his descendants, who were primarily associated with Novogrudok. However, Karijotas's sons are mentioned in Volhynia from as early

as 1352, so they started to move out of the principality of Novogrudok that was becoming too small for them (which is not surprising, as Karijotas had at least seven sons). However, the dynasty's elite stepped in to take over Karijotas's legacy. The Duke of Trakai, Kęstutis, bequeathed Novogrudok to his sons Vaidotas and Tautvilas. The problem is that these acts are not dated, so we cannot contextualise them chronologically.

It is unlikely that Vaidotas Kęstutaitis could have received the lands before the death of Karijotas. However, the fact of Karijotas's death itself is not dated. The last mention of him may refer to the conclusion of a treaty between Mazovian princes and Kęstutis and his brothers in 1358. In 1366 he is no longer mentioned, so it is assumed that he was already dead by then. Thus, the death of Karijotas should be dated between 1358 and 1366. The exact time is not clear, but it is likely that it was at this time that Vaidotas Kęstutaitis may have obtained lands in Novogrudok. This period also includes the years up to 1362, so the probability that Vaidotas Kęstutaitis received his lands before he was captured by the Teutonic Knights is quite high.

One more aspect must be emphasised. The dynastic tradition was formed in such a way that the lands of the members of the ruling dynasty did not necessarily have to be an uninterrupted territory. There are many examples of dukes ruling territories both in Lithuania and Ruthenia. Therefore, the presence of Vaidotas Kęstutaitis in Kaunas and the simultaneous possession of lands in the principality of Novogrudok do not fall out of this context. In this way, the assumption that Vaidotas Kęstutaitis returned to Lithuania from the captivity of the Teutonic Knights is not necessary at all.

Keywords: Vaidotas Kęstutaitis, Kęstutids, Peter I of Cyprus (Pierre I de Lusignan), Kaunas, Novogrudok, Karijotas, *Eulogium historiarum sive temporis*